

Dossier

PENSAMENT

Contra la por i el pessimisme, reaccionem!

El món està agafant una deriva ideològica que ens aboca al pessimisme: torna la dinàmica de la guerra, els extremismes estan en auge, la por a la diferència domina l'àgora pública, la democràcia liberal està en crisi i estem perdent la batalla contra la crisi climàtica. ¿Hi ha alguna esperança per sortir d'aquest estat de desànim, d'aquesta percepció de declivi? La temptació del fatalisme pessimista és gran. D'aquí la necessitat d'una esperança activa, que rimí amb determinació. La reacció individual i col·lectiva es fa més preceptiva que mai. Per tal d'assajar sortides, hem parlat amb 12 creadors i pensadors diversos perquè ens ajudin a identificar vies per reaccionar i trobar vies d'esperança.

NÚRIA JUANICO LLUMÀ * SÒNIA SÁNCHEZ * ROGER PALÓS * XAVI TEDÓ * CARLOTA SERRA LLAGOSTERA

Les preguntes:

- El fatalisme s'està instal·lant en l'imaginari global? I per què?
- Quins poden ser els motors de reacció, com ens podem donar oxigen?

• Rafael Argullol

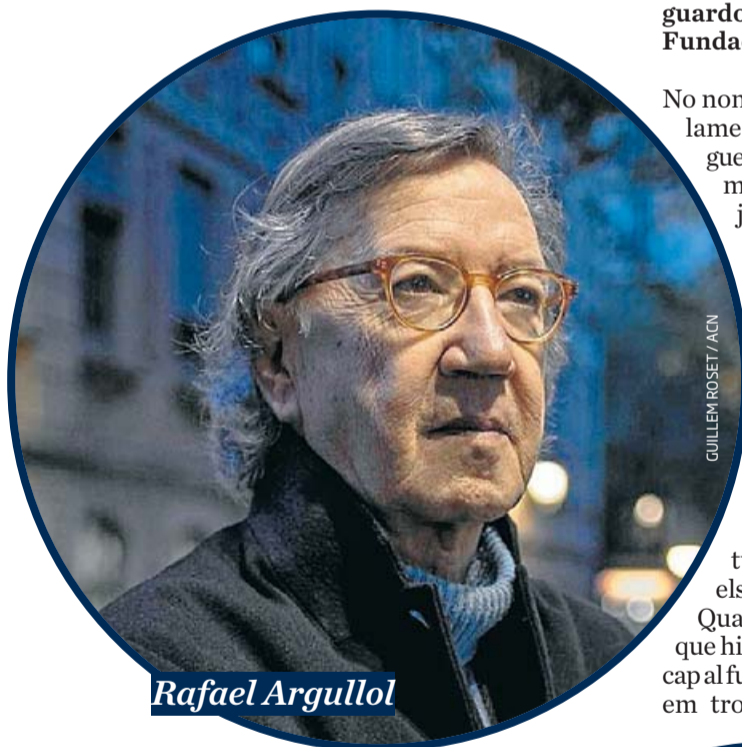
Escriptor i filòsof, és autor de més d'una trentena de llibres i ha exercit de professor en diverses universitats europees i nord-americanes. Entre els seus títols destaquen la novel·la *La razón del mal* (Premi Nadal 1993) i l'assaig *Una educación sensorial* (2002).

Més que el fatalisme, el que s'està instal·lant és el nihilisme. Una pèrdua de tota capacitat d'il·lusió i de desig que es veu molt ben aprofitada pels demagogs, que són capaços de disfressar la veritat amb qualsevol proclama. Això pot ser particularment perillós. Fonamentalment hi ha hagut una desaparició d'ideals utòpics i una imposició d'un sol model que ha tingut tant èxit que fins i tot ha fet que s'oblidi el seu nom: el capitalisme.

L'única manera de combatre-ho és amb un renovat exercici de llibertat. L'únic camí és l'humanisme, un humanisme que s'inspira en la tradició humanística, però que sigui capaç d'integrar els nous i grans reptes del present com poden ser la globalització, la relació amb la naturalesa i el mateix destí del planeta. Soc un gran partidari d'Europa si per Europa s'entén la cultura europea. I soc partidari de la cultura europea si és capaç de dialogar amb la resta de cultures del món.

• Victoria Szpunberg

Dramaturga i directora teatral, és una de les creadores més sòlides i interessants de l'escena teatral contemporània. Ha escrit i dirigit espectacles com *El pes d'un cos* (2022) i *L'imperatiu categòric* (2023), aquest últim

Rafael Argullol

guardonat amb el premi Fundació SGAE.

No només veiem que el món va malament des d'un lloc objectiu (les guerres a les televisions constantment i a prop de nosaltres, la pujada de la ultradreta). Al mateix temps hi ha un relat d'apocalipsi que té a veure amb una idea de fi del món més propera que no pas quan jo era adolescent (canvi climàtic, por a la intel·ligència artificial i possible substitució del que és humà, la manca d'habitatge). Hi ha molts símptomes que ens estan retratant una societat pòstuma, que arriba a una fi. Amb els meus alumnes també ho veig. Quan jo era jove tenia la sensació que hi havia oportunitats, la mirada cap al futur tenia certa esperança. Ara em trobo amb alumnes derrotats

abans de començar, amb la sensació que no hi ha possibilitats, i amb una desafecció política molt forta. Els somnis utòpics han estat fagocitats pel sistema o s'han ridiculitzat.

Crec en els afectes i en les trobades entre les persones. Hi ha racons on es pot trobar vida en el sentit més profund i humà del terme. Una bona eina de reacció és el llibre *La supervivència de las luciérnagas*, de Georges Didi-Huberman, professor de filosofia i estètica francès. A partir de Pasolini, que va ser un gran pessimista en el final dels seus dies, Didi-Huberman hi dona la volta i parla de la llum intermitent, fràgil, no totalitzadora que tenen les cucs de llum. És el contrari dels fluorescents, és a dir, dels totalitarismes. Des de les manifestacions artístiques més improvisades, també podem lluitar-hi. Malgrat la foscor, tenim la responsabilitat de no abandonar la consciència, el respecte a l'altre i l'escolta. I, sobretot, la vocació. En el meu cas, la passió per l'escriptura i pel teatre és una força interior que em salva del fatalisme.

• Judit Carrera

Directora del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) des del 2018, és també politòloga i gestora cultural. Ha impulsat projectes europeus amb entitats com la Fundació Open Society, la British Academy i el Collège d'Études Mondiales de París. El 2022 va ser guardonada amb l'Orde des les Arts i les Lletres que atorga França.

Els discursos de l'apocalipsi i el col·lapse, alimentats per les profundes transformacions socials, econò-

“L'única manera de combatre el fatalisme és amb un renovat exercici de llibertat. L'únic camí és l'humanisme”

“Malgrat la foscor, tenim la responsabilitat de no abandonar la consciència, el respecte a l'altre i l'escolta”

Victoria Szpunberg

'L'ESPERIT DE L'ESPERANÇA' (Herder, 2024) Entre els llibres que posen llum en aquest futur fosc figura aquest nou assaig del filòsof Byung-Chul, en el qual defensa que l'esperança obre camins i permet el futur, mentre que la por l'impossibilita.

'NOVA IL·LUSTRACIÓ RADICAL' (Quaderns Anagrama, 2021). Fa uns anys Marina Garcés ja alertava en aquest assaig del perill de caure en els relats catastrofistes perquè, explicava, porten implícita la renúncia a una llibertat que ella reivindica.

miques i tecnològiques de les darreres dècades i per l'agreuament de la crisi climàtica tenen en comú la negació del futur. Sense obviar les incerteses del món que ve, una via per combatre el fatalisme és negar-se a adoptar l'agenda dels nous autoritarismes i proposar una utopia alternativa mobilitzadora, que sigui capaç de generar confiança, de treballar a favor de la convivència pacífica entre diferents, de posar la tecnologia al servei de la democràcia i d'assegurar totes les formes de vida al planeta. El vot, el coneixement i el consum segueixen sent grans instruments de poder individual i col·lectiu per garantir el futur.

Contra el fatalisme, imaginació política. En les esquerdes del món també s'obren esclatxes per imaginar altres maneres de pensar i de viure. Les humanitats i la cultura són eines essencials per promoure el pensament crític i la imaginació de mons possibles i desitjables. El debat públic de qualitat és avui, en l'era de la desinformació, encara més fonamental per garantir la democràcia. I, en temps de bombolles digitals, la presencialitat i els espais públics compartits generen confiança i urbanitat i, en aquest nou context, adquireixen un valor polític renovat.

● **Daniel Gamper**

Professor de filosofia política a la Universitat Autònoma de Barcelona, s'ha centrat en les teories de la democràcia, la política i la religió. És autor de nombrosos articles i assaigs, entre els quals destaca *La fe en la ciutat secular* (2004) i *Las mejores palabras* (2019), que va obtenir el premi Anagrama d'assaig.

Hi ha certament una indústria audiovisual que utilitza l'imaginari de l'apocalipsi i de la fi del món per fer entreteniment. El futur s'anuncia sense esperança i les persones saben que no poden fer res totes soles i veuen la política nacional i internacional com un teatre que no té força per capgirar les lògiques predatòries del capitalisme. L'absència de futur és una idea massa terrible per poder ser pensada, ja no diguem païda. Si les coses estan així, el fatalisme sembla un refugi, una mentida útil.

No tinc clar si en la història de la humanitat trobem exemples d'una acció global coordinada per fer front a un problema de tothom. És probable que només siguem capaços de reaccionar un cop la catàstrofe ja s'hagi esdevingut. Si no volem ser cinics i volem proposar maneres d'actuar ara que reverteixin la destrucció del planeta i la desaparició de la nostra vida tal com la coneixem, hem d'imaginar un canvi d'hàbits que els individus, però, sempre interpretaran com a sacrifici. Alguns diuen que cal un canvi de consciència. En tot cas, la gramàtica individualista dels nostres temps no hi ajuda. Caldria, i això no és res més que l'expressió d'un desig, actuar tenint sempre en compte que depenem essencialment els uns dels altres.

Daniel Gamper

Judit Carrera

● **Eliane Brum**

Periodista, escriptora i, segons la revista *Prospect*, una de les 25 principals pensadores del món del 2024, un any en què ha estat investigadora resident del CCCB. Autora de llibres com *Amazonia. Viaje al centro del mundo* i *Brasil, constructor de ruinas*. Viu a l'Amazònia, on ha creat la plataforma SUMAUMA per explicar el món des de la perspectiva dels pobles indígenes.

Des del meu punt de vista, té més sentit parlar de negació que de fatalisme. El que veig és un negacionisme generalitzat. No n'hi ha prou amb saber i acceptar el que és obvi, que estem en una emergència climàtica provocada per l'acció humana. Si ho saps i no actues i no vius segons

Eliane Brum

“És essencial tenir por, perquè estem vivint el període més greu de la història de la nostra espècie. Però aquesta por no ens pot paritzar, ha de provocar l'acció”

l'emergència, ets un negacionista. Qualsevol ésser viu respon a una amenaça a la seva vida amb l'acció, però el capitalisme, en reduir-nos a consumidors, sembla haver segregat el nostre instint de supervivència. Estem extremadament amenaçats, i no per forces ocultes. L'escalfament global continua sent produït per una minoria d'humans, accionistes majoritaris superrics de grans corporacions de combustibles fòssils, carn, soja, palma i minerals, associades a les elits extractives locals i als governs i Parlaments que els serveixen. Hauríem de lluitar per la vida. Els nens que ja han nascut i els que encara han de néixer només poden comptar amb els adults d'avui per tenir futur. No tenim dret a ser covards.

Crec que és important fer una distinció. És essencial tenir por. Estem en un moment en què hem de tenir molta por, perquè estem

vivint el període més greu de la història de la nostra espècie. Però aquesta por no ens pot paritzar, ha de provocar l'acció. D'altra banda, no crec que estiguem en un moment de catastrofisme, estem en un moment de catàstrofes. És real. Seria catastrofisme si es tractés d'una idea desconnectada de la realitat, però el que tenim avui és una realitat de catàstrofes. I aquestes catàstrofes només augmentaran si les corporacions continuen menjant-se el planeta. Per actuar hem de voler viure, retrobar-nos amb aquesta força poderosa que és la vida, tan present a la natura en què tot i tothom vol viure. Hem d'utilitzar la imaginació com a instrument d'acció política i imaginar els canvis que volem. Cal reconstruir comunitats d'afecte i de lluita. Com diuen els indígenes guaraní-kayowá, hem de ser “una paraula que actua”.

● **Yacine Belahcene**

Músic i programador cultural del Centre Cívic Convent de Sant Agustí de Barcelona. Va debutar als escenaris amb el grup *Cheb Balowski*, amb el qual va publicar tres àlbums. També ha format part d'altres bandes com *Nour*, *Rumbamazigha* i *Yacine & the Oriental Groove*.

Sí, crec que el fatalisme s'ha convertit en una presència palpable en l'imaginari global. Actualment, el món s'enfronta a múltiples crisis –climàtiques, socials i polítiques– i la cultura de la por es nodreix del bombardeig constant d'informació que sovint només destaca el que no funciona. Aquesta dinàmica genera un sentiment d'impotència col·lectiva, però penso que, com passa sovint a la vida, tocar fons pot ser el preludi d'un despertar. Les melodies més tristes, si se'ls dona espai per evolucionar, poden convertir-se en harmonies transformadores. De la mateixa manera, aquest fatalisme pot ser vist com una crida urgent a l'acció, una oportunitat per reconnectar amb allò que realment importa i per començar de nou amb més força i consciència.

La creativitat és un dels motors més poderosos per combatre el pessimisme i donar-nos oxigen. És una força sense límits que transcendeix fronteres, cultures i idiomes, i que connecta directament amb les emocions. Quan creem, ens rebel·lem contra la inèrcia i proclamem que hi ha una alternativa. Per a mi, la música i la creativitat són més que eines d'expressió: són eines de transformació, un espai per a l'esperança. La creativitat ens permet imaginar nous horitzons i posar-los al nostre abast. Genera empatia i trenca barreres. Qualsevol altra forma d'expressió és un canvi privilegiat per donar-nos esperança i seguir endavant. Si som capaços de crear, som capaços de canviar.

.....
Passa a la pàgina següent

PENSAMENT

Ve de la pàgina anterior

● **Denise Duncan**

Actriu, dramaturga i directora teatral, ha creat i estrenat una vintena d'obres a Espanya, Costa Rica i els Estats Units. Entre els seus textos destaquen *Negrata de merda* (2019), *El combat del segle* (2020) i *Títuba. Bruixa, negra i ramera* (2022). Va rebre el premi Jaume Vidal Alcover i és membre fundadora del Col·lectiu Tinta Negra.

Sí, el fatalisme s'està instal·lant en l'imaginari global, i això té a veure amb diversos factors. D'entrada hi ha elements que preocupen, especialment els resultats electorals i el fet que va guanyant terreny la política de l'exclusió, d'eliminar la solidaritat i la humanitat en les comunitats. És normal que el fatalisme estigui present entre nosaltres, però també penso que és més una sensació que no pas una realitat. Soc optimista i crec que hi ha més gent bona al món que no pas mala gent.

L'oxigen per combatre'l està en la comunitat, en el grup, sigui el que sigui: la família, els amics, el barri. Hem de mantenir la sensació que no som un bolet enmig del camp sinó que formem part d'un ecosistema més gran. Si ho tenim clar, la vida serà molt diferent. I també hi ha un segon motor de lluita, per a mi, que és l'art. Imaginar mons, jugar i gaudir ens connecta amb els infants que érem i ens permet creure en l'amor.

● **Manel Ollé**

Professor d'estudis xinesos a la UPF i d'escriptura literària a l'Escola Bloom, ha publicat llibres de poesia com *Bratislava, Bucarest* (2014) i assajos com *La Xina que arriba: perspectives del segle XXI* (2009). El 2021 va guanyar el premi de poesia Jocs Florals de Barcelona amb el poemari *Un grapat de pedres d'aigua*.

Les dinàmiques de poder s'han allunyat del que és estable, amb lògiques globals i influència de corporacions. Com a individu pots veure que no tens capacitat d'influència: ha prevalgut la lògica de protesta acceptable, performativa, que exhibeix l'opinió però no obté resultats, i quan es fa alguna cosa disruptiva o es volen canviar coses hi ha un fre social que fa pensar que és violència. Passant de la destrucció de la classe mitjana a qüestions de gènere, han fascinat sobretot la gent jove i l'han atret cap als discursos autoritaris, en part per incapacitat de les esquerres i altres moviments. L'acceleració dels canvis que en part té a veure amb la tecnologia fa que aprenguem a estar indefensos. I la fragmentació de la in-

formació i el seu excés fan que la realitat sembli dissolta.

Un motor de canvi pot ser accedir a informació més fiable. També cal canviar la mentalitat: hi havia una noció d'utopia amb el 15-M i la Primavera Àrab que ho canviariem tot i que no va generar res o va causar un malson. Per això, hi ha un concepte xinès interessant que és el fet que hi ha un procés en constant transformació que en bona part ve marcat, però en què tu hi has de trobar un forat on creguis que tens alguna cosa a fer, que pot ser en l'àmbit local immediat. Proposo no negar l'evidència que hi ha unes dinàmiques potents, sabent que pots crear una llavor per transformar al marge de les lògiques de poder, sense considerar que tot ve donat, però tampoc sent ingenu. L'art, la cultura, les mentalitats poden generar espais de ressò. Cal estudiar què està passant, no negar que hi ha una onada reaccionària, veure com funciona la tecnologia, les corporacions i la manipulació.

● **David Bueno**

Doctor en biologia i professor de genètica a la Universitat de Barcelona, David Bueno i Torrens té una extensa obra publicada, que compta amb títols com *L'art de persistir* (2020) i *Educa el teu cervell* (2023). Acaba de rebre el premi Josep Pla 2025 per l'assaig *L'art de ser humans, un viatge a través de la neurociència*,

Denise Duncan

Yacine Belahcene

Manel Ollé

David Bueno

“Pots crear una llavor per transformar al marge de les lògiques de poder, sense considerar que tot ve donat, però tampoc sent ingenu”

“Mentre només siguem capaços de comunicar el que és dolent, que és el que al cervell li fa més por i, per tant, el que estressa més, augmentarà la percepció de fatalitat”

“Hem de mantenir la sensació que no som un bolet enmig del camp sinó que formem part d'un ecosistema més gran”

l'educació i les arts que vol redefinir la manera com els lectors perceben el món i es coneixen a si mateixos.

Penso que és al revés: no és que la deriva ideològica als extremismes ens porti al pessimisme, sinó que el pessimisme ens porta a aquests extremismes. De fet, aquesta és una estratègia molt habitual en política: fer por per dominar la població. Por del que és diferent, por de no poder-se comprar un pis, etcètera. Davant la por, el cervell incrementa l'estrès i aquest es cronifica i resta capacitat de funcionament a la part racional del cervell. Com que no pots raonar, et creus més el que et diuen i et creus una estabilitat que és la que venen els extremistes.

Podem combatre-ho en l'àmbit individual, amb immediatesa, sense perdre l'esperança a llarg termini, amb una idea optimista però realista. Per exemple, un pot decidir que els pròxims 12 mesos intentarà fer alguna cosa, com ara contaminar una mica menys. També és important intentar cada dia prendre'ns una estona sense fer res perquè és la manera que té el cervell de rebaixar l'estrès. A escala social, hi tenen molta influència els mitjans de comunicació. Mentre només siguem capaços de comunicar el que és dolent, que és el que al cervell li fa més por i, per tant, el que estressa més, augmentarà la percepció de fatalitat. Sembla que estiguem pitjor que abans, i és mentida, estem molt millor que abans. Si ens comparem amb l'Edat Mitjana, per exemple, en percentatge hi ha moltes menys morts ara. L'altra cosa que hem de vigilar és no carregar les noves generacions amb les responsabilitats que ens pertocuen a nosaltres, com per exemple quan diem que els infants d'ara tindran la clau per revertir el

canvi climàtic, i no és veritat. Ells agafaran el nostre relleu, però no en tenen la culpa ni la responsabilitat.

● **Xavier Vives**

Economista i professor de l'escola de negocis IESE. També és conseller de CaixaBank i ostenta en el seu currículum càrrecs com el d'assessor del Banc Mundial, la Reserva Federal de Nova York, la Comissió Europea o la Generalitat. El 2020 va ser guardonat amb el Premio Nacional d'investigació que atorga el ministeri de Ciència per la seva contribució a la renovació de les disciplines d'economia industrial, teoria de jocs i de finances.

Sí, però crec que és un fenomen fonamentalment dels països desenvolupats, el que anomenem Occident, per una barreja de declivi relatiu de la classe mitjana, polarització cultural i l'impacte de la dinàmica de desinformació de les xarxes socials. La democràcia liberal està en crisi per qüestions internes dels països occidentals, no per l'amenaça de països autocràtics. Trump i Musk són més amenaça en aquest sentit que Rússia i la Xina.

Tal com deia Gramsci, al pessimisme de la intel·ligència cal contraposar-hi l'optimisme de la voluntat. L'alternativa al multilateralisme i la cooperació internacional no és la coexistència pacífica sinó el conflicte i la guerra. L'esperança cal posar-la a Europa, que sigui capaç de reaccionar, actuar de manera coordinada i defensar i enfortir les institucions. Europa ha de decidir si serà un actor passiu que rebí les conseqüències de decisions preses als EUA o la Xina o si vol tenir un paper al món. Per a la segona opció, ha de fer els deures d'una integració més gran, si cal amb diferents nivells, que reforci la seva capacitat d'innovació i tingui autonomia de defensa.

● **Ingrid Guardiola**

Realitzadora, productora i assagista cultural, és directora del Bòlit, Centre d'Art Contemporani de Girona des del 2021. Ha treballat sobretot en qüestions relacionades amb el gènere, la desigualtat i la tecnologia. És autora del llargmetratge documental *Casa de ningú* (2017) i de l'assaig *L'ull i la navalla* (2018).

El fatalisme i les catàstrofes creen imaginaris molt rendibles per als polítics conservadors i per a l'extrema dreta, és a dir, per a tots aquells partits que basen la seva política en l'imperialisme, la por, la guerra i la seguretat nacional. Ja en parlava als anys seixanta Susan Sontag, de com l'experiència moderna per excel·lència era ser espectadors de calamitats des del sofà de casa. Aquestes produccions audiovisuals anticipen la fi del món, els cataclismes, ens posen en la pitjor de les circumstànci-

Xavier Vives

“Europa ha de decidir si serà un actor passiu que rebí les conseqüències de decisions preses als EUA o la Xina o si vol tenir un paper al món”

“Necessitem una ecologia mediàtica, de la mateixa manera que defensem una ecologia ambiental”

Pol Morillas

“El punt d'esperança és que estem en un moment de reestructuració de l'ordre internacional i sorgeixen noves iniciatives”

Ingrid Guardiola

es, davant la prefiguració d'un món en ruïnes i la simplificació moral del bé contra el mal, d'un costat bo i un costat dolent de la història. Si ens fixem en les estrenes de Netflix del 2025 hi tenim de tot: búnquers de luxe, una tercera guerra mundial, distopies tecnològiques, jocs de guerra... La pandèmia va du-

plicar els usuaris de Netflix, fins al punt que el sociòleg David Harvey va parlar de la “Netflix Economy”. Amb la imaginació hipotecada i l'auge de la dreta i l'extrema dreta arreu –amb aliances com les de Trump i Musk– el fatalisme és un nou realisme.

És molt important informar-se més enllà de les plataformes socials o qualsevol de les eines que té el capitalisme de plataforma. Defensar uns mitjans públics que posin en context les notícies, no caiguin en la temptació del *clickbait* i no perdin la seva funció de servei públic. Necessitem una ecologia mediàtica, de la mateixa manera que defensem una ecologia ambiental. També seria important incloure espais a les escoles i als instituts per a l'alfabetització digital i per a l'ensenyament de la cultura visual. A més a més, el millor contrapès a la depressió i al fatalisme que ofereix el capitalisme de plataforma són les aliances socials basades en les causes comunes, el territori, el teixit social i l'ocupació festiva i política de l'espai públic, sense deixar de tenir presents els conflictes globals. És a dir, la creació de xarxes ciutadanes de proximitat (regionals) i de xarxes ciutadanes globals (internacionals) amb qui compartir diagnòstics i pràctiques, coneixements i lluites.

● **Pol Morillas**

Polítòleg i director del CIDOB, ha exercit de professor en diverses universitats i de coordinador del Comitè Polític i de Seguretat del Consell de la Unió Europea, d'assessor en Acció Exterior al Parlament Europeu i de cap de Polítiques Euromediterrànies a l'Institut Europeu de la Mediterrània. És membre de la Junta del Cercle d'Economia i de l'Observatori de Política Exterior Europea de l'IBEI.

El que estem deixant enrere són els paràmetres coneguts de l'ordre internacional de les últimes dècades. Hi ha noves potències que són més bel·ligerants del que eren, com Rússia o la Xina, i alhora els Estats Units es repleguen i tornen a elegir Donald Trump com a president... Tot això fa pensar que estem en aquest fatalisme.

Pel que fa a les relacions internacionals, no és fàcil ser optimista amb la situació, amb Trump a punt d'arribar a la Casa Blanca. Però el punt d'esperança és que estem en un moment de reestructuració de l'ordre internacional, i veiem com sorgeixen noves iniciatives com el G-20, el fòrum dels BRICS, etc. I tots els actors internacionals es reorganitzen en noves plataformes d'actuació. D'aquestes, en surten propostes interessants com la del G-20 de posar un impost als superrics, per exemple. Això demostra que hi ha cooperació internacional davant les crisis internacionals, i tot això fa pensar que la cooperació internacional no ha acabat. Hi ha noves iniciatives i és un moment de canvi d'ordre d'aquesta cooperació, no sabem cap on anirem. —